

УДК 343.618

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

А. О. Байда, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Актуальність теми та постановка проблеми в загальному вигляді. Одним із чинників, що визначають рівень безпеки оточуючої людини соціального середовища, є психологічна безпека. Як справедливо вказує дослідник цієї проблеми В. Л. Співачук, «до змісту особистого немайнового права на особисту безпеку, крім традиційної складової – безпеки фізичної, також відноситься і право на психологічну безпеку» [1].

Психологічна безпека стосується всіх сфер життєдіяльності людини, але найбільшого значення набуває в інституціях первинної та вторинної соціалізації – у межах сім'ї та сімейних відносин. Це стосується як відносин між членами сім'ї незалежно від факту їх спільного проживання, так і виховання дітей, їх захисту в різних психотравмуючих ситуаціях. Щодо захисту від психологічного насильства існує низка міжнародних угод, учасницею яких є Україна.

Так, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [2] (далі Стамбульська конвенція) спрямована на попередження та ліквідацію цього явища, а також передбачає міжнародний механізм моніторингу імплементації її положень на національному рівні. Конвенція передбачає свободу жінок від будь-якої форми насильства, у тому числі й психологічного.

Зокрема, відповідно до зазначеної Конвенції однією з її цілей є захист усіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства, у тому числі психологічного, та надання їм допомоги [2].

Також ст. 23 Конвенції вказує, що «сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка призводить до тяжкого порушення психічної цілісності шляхом примушування або погроз, було криміналізовано» [2].

Отже, відповідно до міжнародних зобов'язань, учасником яких є Україна, створені правові передумови для криміналізації а) сімейного (домашнього) насильства та б) психологічного насильства у вигляді погроз та примушування.

Сьомого листопада 2011 р. Україна підписала Стамбульську конвенцію, проте досі не ратифікувала її. На теперішній час у цьому напрямі проводиться активна робота, зокрема, у межах Проекту Ради Європи «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні» [3] (далі – Проект). Робочою групою зазначеного Проекту підготовлена низка пропозицій та істотних змін до чинного КК, зокрема щодо виділення окремого складу злочину «Домашнє насильство» (ст. 126¹ Проекту)¹. Питання щодо обґрунтованості таких змін до КК потребує належної аргументації на рівні розкриття характерних ознак таких понять, як «сімейне насильство» та «психологічне насильство», а також відмежування їх від суміжних понять.

Метою цієї статті є визначення юридичного змісту та співвідношення понять «психологічний вплив», «психологічне насильство» та формування на цій підставі поняття «психологічне насильство у сім'ї».

У свою чергу, свобода від психологічного та психічного насильства, з нашої точки зору, утворює поняття психологічної безпеки.

Аналіз наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання окремої проблеми і на які спирається автор. Проведений аналіз вітчизняної наукової літератури в галузі психології показав, що психологічна безпека, як і поняття психологічного насильства, не була предметом самостійного дослідження. Укра-

¹ Пропозиції та зміни до чинного КК України були представлені для обговорення в межах «круглого столу», що відбувся 25 травня 2015 р. у місті Києві під час презентації Підсумкового аналітичного звіту щодо відповідності окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами.

їнські науковці вивчали інформаційну безпеку, психологічні та психофізіологічні аспекти безпеки праці, життєдіяльності людини та особистої безпеки (В. М. Богуш (2005), І. П. Пістун (2000, 2003), В. Кіт (2000), М. К. Хобзей (2003), Г. В. Сілін (2003), П. С. Перепелиця (2001), Г. Г. Почепцов (2000, 2008), В. В. Рибалка (2001), Н. Семенів (2005), О. К. Юдін (2005) та ін.) [10, с. 82]. На сучасному етапі суттєву увагу цій проблемі присвячено в роботі І. І. Приходько [4].

Аналіз правової літератури з указанного питання дозволив зробити висновок, що в науці кримінального права не сформовано єдиного підходу до співвідношення понять «психіка», «психічне насильство», «психологія» й «психологічне насильство». У зв'язку із цим виникають певна плутанина з указаними термінами, ототожнення понять «психіка» і «психологія», вузьке формулювання поняття «психічне насильство» (тільки погроза фізичним насильством) або, навпаки, занадто широке його визначення, що охоплює поняття «психологічне насильство» безвідносно до його специфіки [5, с. 133]. Таким чином, **метою** статті є також формування в межах науки кримінального права певного співвідношення між цими поняттями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до наукових праць у галузі психології та психіатрії психіка (від грец. *psychikos* – душевний) – системна властивість високоорганізованої матерії, що полягає в активному віддзеркаленні суб'єктом об'єктивного світу, у побудові суб'єктом невідчужуваної від нього картини цього світу і саморегуляції на цій основі своєї поведінки та діяльності [6, с. 299]. Тобто, іншими словами, психіка – це певні процеси, що відбуваються у свідомості людини на підставі фізіологічного контакту органів чуття з оточуючим середовищем. Протиправний вплив на ці процеси, що призводить до їх спотворення або пригнічення, у цілому охоплюється поняттям «психічне насильство».

У свою чергу, психологія (від грец. «*psy*» – душа, «*logos*» – вчення, наука) – наука про закономірності розвитку і функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності [6, с. 311] (тобто наука про закономірності розвитку та функціонування психічних

процесів). Психіка передбачає такі процеси, як: відображення, орієнтація (визначення власного місця) в системі об'єктивної реальності, задоволення потреб, зворотний зв'язок між психікою суб'єкта сприйняття та оточуючим середовищем [6, с. 299]. Психологія вивчає ці процеси, формує закономірності та правила відображення об'єктивної реальності, розробляє методи активного та пасивного впливу на ці процеси, можливі наслідки такого впливу та шляхи усунення помилок у формуванні у свідомості індивіда навколишнього світу (так звана психологічна корекція). Слід також відмітити, що завданням психології не є усунення патології та здійснення іншого терапевтичного (лікувального) впливу, оскільки це є завданням психотерапії [7, с. 287].

З урахуванням указаних закономірностей розвитку психічних процесів стає можливим шляхом внесення певних настанов (переконань, світогляду) впливати на них, змінюючи, таким чином, суб'єктивне забарвлення окремих функцій психіки, потреби індивіда та його ставлення до оточуючого соціального середовища. Це дозволяє формувати в психіці особи (об'єкта впливу) самостійні процеси, що потрібні особі, яка здійснює такий вплив (суб'єкта впливу).

Зміна у функціонуванні психічних процесів (тобто психологічний вплив) може відбуватися в результаті таких протиправних форм впливу на психіку, як погрози, систематичне фізичне насильство, цькування, насильницьке впровадження певних критичних (наприклад, релігійних) настанов насильника, позбавлення дозвілля, вільного часу з метою формування залежності, пригніченого стану, патологічного стану підкорення тощо. Усі ці форми протиправного психологічного впливу є характерними для сімейного (домашнього) насильства.

Разом із цим важливо навести специфічні ознаки саме психологічного впливу, що дозволять відмежовувати його від інших форм впливу на психічні процеси.

Відповідно до Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу [8] психологічний вплив – це вживання спрямованих дій на психіку людини усвідомленого або неусвідомленого характеру за допомогою переконання, психологічного преформування або сугестії для формування певної системи уяв-

лень, дій та відношень, що суб'єктивно сприймаються особою як особисто приналежні.

Додаючи до цього визначення, необхідно сказати, що вказана система уявлень може бути створена за рахунок спотворення, насильницької зміни її указаними формами поведінки, що є притаманним сімейному (домашньому) насильству.

Відповідно до чинного законодавства методи психологічного і психотерапевтичного впливу можуть застосовуватися виключно з метою: а) психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у навчальних закладах; б) визначення, корекції, реабілітації, профілактики порушень взаємин з оточуючим соціальним середовищем людини; в) діагностики, корекції, лікування, реабілітації, профілактики розладів психічного стану людини, корекції особистості [8, пп. 2, 4].

Законним психологічний вплив може бути лише за таких умов: а) здійснюється за добровільною інформованою згодою особи (об'єкта впливу) або його законного представника; б) здійснюється для досягнення лише тих цілей, що зазначені в чинному законодавстві; в) здійснюється спеціальними методами (психотехніками), що не є забороненими; г) здійснюється за дотриманням технічних вимог щодо їх виконання (належною особою, у належному порядку та у належному місці) [8, підпункти 8.1–8.3].

Відповідним чином, коли активний вплив на ці процесі вчиняється без урахування особистих потреб і настанов об'єкта впливу та полягає в грубому ігноруванні процесів критики сприйняття й, головне, самостійності у відображенні явищ об'єктивної реальності у його свідомості (пригнічення або ігнорування емоційно-вольових процесів), є наявними ознаки незаконного психологічного впливу.

Слід, однак, звернути увагу, що за своїм характером не будь-який незаконний психологічний вплив потребуватиме застосування заходів саме кримінально-правового впливу. Дослідниками цієї проблеми зазначається, що таких заходів потребує лише небезпечний психологічний вплив (тобто такий, що здатний заподіяти істотну шкоду психіці індивіда) [1].

Разом із цим психологічний вплив, який є результатом систематичного психічного насильства та/або фізичного насильства (пси-

хологічна травма з довготривалими результатами внаслідок спричиненого фізичною травмою каліцтва), однозначно буде розглядатися як протиправна (злочинна) поведінка. Так само незаконним і таким, що потребує заходів саме кримінально-правового характеру, виявлятиметься психологічний вплив шляхом нанесення побоїв, обмеження у дозвіллі та харчуванні, примусової праці, заходів фізичного обмеження дозвілля (наприклад, посадження на ланцюг, закривання на тривалий час у приміщенні, що не придатне для проживання, має технічний, підсобний характер тощо).

Зазначений незаконний психологічний вплив може не мати чітко визначеної форми і характеризуватися комплексом дій у вигляді цькування, немотивованої агресії, що не мала характеру безпосередньо фізичного насильства, словесних образ, погроз, приниження, які в результаті призводять до психологічних страждань, патологічної (тобто з істотними розладами емоційного стану) психологічної залежності, депресії, спроби самокалічення або самогубства. Отже, необхідно ще раз підкреслити, що кримінально-правових заходів потребує такий вплив, який є суспільно небезпечним саме за своїми наслідками, які відповідають закріпленим у законодавстві видам тілесних ушкоджень.

Так, у науковій літературі зазначається, що небезпечний психологічний вплив – це психологічний вплив та інші маніпуляції з емоційно-вольовою сферою людини з використанням емоційних та психологічних перенавантажень, стресів, індивідуальної схильності до навіюваності, безвілля, недостатнього розумового розвитку і незрілості емоційно-вольової сфери особи, що призводить до втрати нею соціальних орієнтирів або цінностей, зниження власної самооцінки, тимчасового розладу психічної діяльності [1].

Визначальними для формування поняття «небезпечний психологічний вплив», таким чином, є суспільно небезпечні наслідки – розлади психічної діяльності, які за висновками комплексної судово-психологічної та психіатричної експертизи можуть бути визнані такими, що істотно порушують психічні процеси потерпілого та відповідно до Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень [9] належать до тілесних ушкоджень відповідного ступеня тяжкості.

Необхідно зазначити, що принципова відмінність психологічного впливу (у тому числі незаконного) від «традиційних» процесів переконання і психічного примусу людини (наприклад, нав'язливих умовлянь, переконання в необхідності або корисності певних дій, погроз заподіяння шкоди життю або здоров'ю, майну тощо) полягає в зовнішній згоді потерпілої особи з нав'язуванням їй певних суджень без попередньої критичної їх оцінки і готовності потерпілої особи діяти в повній відповідності із цими переконаннями, незважаючи на наявні власні інтереси (зовні добровільно погоджувачись з відмовою від них або їх суттєвою зміною).

Оскільки кінцевий результат сприймається індивідом як особисто приналежний, методи, що застосовуються для здійснення психологічного впливу, полягають у контролі над емоційно-вольовими процесами об'єкта впливу.

Безпосереднім об'єктом незаконного психологічного впливу є, таким чином, психіка людини в частині свободи емоційно-вольових процесів. У науковій літературі зазначається, що силювання людини, тобто дія проти її волі, є стержневою ознакою поняття «насильство» [10, с. 35]. Отже, пригнічення і фальсифікація волі – це насильство. З урахуванням специфіки психологічних методів, що використовуються у «чистому» вигляді, або методів фізичного впливу (фізичне насильство, побої тощо), або їх поєднання – *психологічне насильство*. Оскільки будь-який вплив на психічні процеси особи, що пригнічують або ігнорують її волю, є *психічним насильством*, незаконний психологічний вплив – *специфічна форма психічного насильства*.

У науці кримінального права немає єдності думок стосовно визначення поняття «психічне насильство». Одні автори вважають, що цим поняттям охоплюються лише погрози заподіяння фізичної шкоди [12, с. 3], другі – включають в це поняття інші погрози (знищення майна, шантаж тощо) [13, с. 5, 6], треті – включають до нього й інші насильницькі інформаційні дії, що не є погрозами [14, с. 32]. Ми підтримуємо останню точку зору. Психічне насильство не повинно обмежуватися лише погрозами нанесення фізичної шкоди, знищення майна, шантажем тощо.

Відповідно до Конвенції кримінально караними повинні бути дії, що охоплюють поняття «домашнє насильство», тобто всі акти фізич-

ного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні, або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні (ст. 3 Конвенції) [2].

Слід звернути увагу, що чинне законодавство містить визначення поняття «психологічне насильство» в сім'ї. Так, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» *під психологічним насильством визнає насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю* [15]. Чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за психологічне насильство в сім'ї (ст. 173² КУпАП «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми»).

Прийнятий у першому читанні проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 20 жовтня 2016 р. визначає домашнє насильство як «...всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які вчинюються в сім'ї чи в межах місця проживання між колишнім чи теперішнім подружжям або особами, які спільно проживають чи проживали однією сім'єю, але не перебувають або не перебували в шлюбі, незалежно від того, чи проживає або проживала особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що і особа, яка постраждала від домашнього насильства». При цьому психологічне насильство – «форма домашнього насильства, яка включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, переслідування, залякування, інші дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль в репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали в постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [16].

Отже, психологічне насильство в сім'ї є однією з форм сімейного (домашнього) насильства. Таким чином, законодавець визнає існування саме психологічного насильства (а не лише психічного, як це традиційно склалося в науці кримінального права).

Наведена правова оцінка психологічного насильства в сім'ї відбиває лише окремих його різновид, зумовлений специфікою сімейної конфліктології.

Разом із цим ця форма психологічного насильства не отримала належного правового регулювання. Так, наведені у ст. 173² КУпАП окремі форми психологічного насильства мають доволі розмитий характер та не враховують довгострокові наслідки такого насильства, особливо якщо воно мало систематичний характер.

До того ж спеціальної норми, що передбачала б відповідальність за аналізований різновид незаконного психологічного впливу, чинне законодавство, зокрема кримінальне, не містить.

Психологічне насильство в сім'ї зі зрозумілих причин належить до діянь високолатентних, за характером негативних наслідків – залежно від способів та особливо тривалості впливу¹ – може тягнути за собою тяжкі наслідки (самогубство, психічну хворобу, тяжкі форми розладів психічної діяльності); відповідальність за такі діяння чинним кримінальним законодавством передбачена лише частково (за наслідками – як тілесні ушкодження відповідного виду).

Спроба реалізувати поставлене завдання щодо криміналізації психологічного насильства зроблена робочою групою у наведеному вище проекті Закону. Так, чинний КК України пропонується доповнити ст. 126¹ «Домашнє насильство» такого змісту:

«1. Домашнє насильство, тобто умисне діяння щодо члена сім'ї, що полягає у:

1) систематичному фізичному насильстві (зокрема: ляпаси, стусани, поштовхи, щипання, шмагання, навіть ті, що не спричинюють фізичний біль або тілесні ушкодження), яке призводить до фізичних та/або ментальних страждань, розладів із здоров'ям,

¹ За свідченням спеціалістів, в особи, яка перебуває понад три роки у деструктивній секті, повністю змінюється особистість, її ніби «стирають», людина-адепт є, як, правило, вже невеликвою і повністю втраченою для близьких та суспільства, крім «братів по вірі» (за даними Департаменту психологічної безпеки при Харківському відділенні Міжнародної поліцейської асоціації).

втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи;

2) систематичному психологічному насильстві (зокрема: словесні образи і погрози або інша поведінка, яка є такою, що контролює або принижує постраждалу особу, та/або обмеження його/її особистої свободи або приватного життя), яке призводить до фізичних та/або ментальних страждань, розладів із здоров'ям, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи;

3) систематичному економічному насильстві (зокрема, умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів, перешкоджання у здійсненні права на отримання освіти або працювати), що призводить до ментальних страждань, розладів із здоров'ям, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, –

карається обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на такий самий строк.

2. Ті самі діяння, вчинені:

1) особою, раніше судимою за злочини щодо члена сім'ї, передбачені статтями 115, 121–122, 125–127, 129 цього Кодексу;

2) щодо жінки, яка завідомо для винного перебуває у стані вагітності;

3) щодо малолітнього або у присутності малолітнього;

4) щодо особи з інвалідністю або особи похилого віку, – караються позбавленням волі на строк від 3 до 5 років».

З нашої точки зору, наведений проект ст. 126¹ КК викликає низку критичних зауважень.

Насамперед викликає зауваження надто детальний опис різних видів насильства, що може призвести до помилок у правозастосовній діяльності, оскільки вони «перекривають» один одного. Зокрема, не можна зрозуміти різницю між фізичним та психологічним насильством, особливо у значенні фізичного насильства, що не спричиняє фізичного болю.

Поведінка, описана у статті, є такою, що контролює або принижує постраждалу особу та викликає «обмеження його/її особистої свободи або приватного життя», що, у свою чергу, призводить

до «емоційної залежності». Але як бути із ситуацією, коли батьки, які, наприклад, обгрунтовано побоюючися виникнення в дитини наркотичної залежності, у жорсткій формі контролюють її поведінку та дозвілля? Виникає запитання: де та межа, що є допустимою? Текст аналізованої статті проекту Закону відповіді на це запитання не містить.

Проект пропонує криміналізувати нові форми фізичного впливу, які не підпадають під усталені у теорії та практиці різновиди: заподіяння «фізичних та/або ментальних страждань, розладів із здоров'ям, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи». Виникає запитання: які ознаки цих тілесних ушкоджень та інших видів наслідків фізичного та психологічного впливу?

Отже, необхідно привести термінологічний опис наслідків домашнього насильства у відповідність до системи, яка склалася у КК, зокрема, це стосується й ознак фізичного насильства. Так, термін «ментальні страждання» краще замінити на вживаний у КК та теорії термін «моральні страждання» (є у ст. 127 КК «Катування»). Терміни «розлад здоров'я», «втрата працездатності» не є зрозумілими, адже у Правилах визначення тяжкості тілесних ушкоджень вживаються терміни «інший розлад здоров'я, пов'язаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину», «тривалий розлад здоров'я», «значна стійка втрата працездатності менш як на одну третину», «незначна втрата працездатності». Зокрема, виникає запитання: якщо йдеться про втрату працездатності, то наскільки відсотків? Адже в КК немає поняття «просто втрата працездатності». Тут одразу ж виникає питання щодо розмежування цієї норми із ч. 2 ст. 125 чинного КК, оскільки за останньою йдеться про втрату працездатності до 10%, без граничної межі.

Однією з умов якості та ефективності нормативного матеріалу є чіткість, максимальна формалізованість у викладенні ознак злочинного діяння. Це необхідно для уникнення помилок у правозастосовній діяльності.

Необхідно привести всі ознаки, викладені у пропонованій нормі, до єдиної узгодженої системи, що вже існує в КК (щодо ознак фізичного насильства та особливо його наслідків). Через коригу-

вання зазначених ознак слід навести критерії розмежування та, навпаки, спільного застосування з іншими нормами КК.

Викликає сумнів і застосування нового оціночного терміна «погіршення якості життя потерпілої особи». У чому таке погіршення має відбиватися, де шукати формалізовані критерії такого погіршення?

Висновки. Незаконний психологічний вплив – це протиправне втручання у психічні процеси індивіда, що призводить до пригнічення його емоційно-вольових процесів із метою створення у нього стану психіки, необхідного для формування поведінки, потрібної винному. Незаконний психологічний вплив є формою психічного насильства, що через специфіку застосовуваних методів та прийомів, їх систематичний характер та наслідки потребує самостійної кримінально-правової оцінки. Чинне кримінальне законодавство не містить спеціальної норми, що передбачала б відповідальність за такий вид психічного насильства. Разом з цим така норма є необхідною умовою всебічного захисту життя й особливо здоров'я громадян.

Подальше дослідження має йти за такими напрямками: а) дослідження складових психологічної безпеки; б) дослідження рівнів психологічної безпеки; в) жорстоке поводження з дітьми як наслідок психологічного насильства в сім'ї.

Перелік літератури

1. Співачук В. Л. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”» [Електронний ресурс] : 6 жовт. 2005 р. / В. Л. Співачук. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=26000. – Заголовок з екрана.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс] : відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 трав. 2011 р. / Рада Європи. – К. : К. І. С, 2001. – 192 с. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>). – Заголовок з екрана.

3. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Відповідність окремих законів України вимогам

Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс] : аналіт. звіт / підгот. та ред.: Х. Т. Куевас, Г. Христова, за участю М. Хавронюк. – Електрон. текст. дані. – К., 2015. – 93 с. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Legislative_Assessment_Report_UA.pdf. – Заголовок з екрана.

4. Приходько, І. І. Психологічна безпека особового складу сил охорони правопорядку як невід'ємна складова національної безпеки України / І. І. Приходько // Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики : матеріали наук.-практ. конф., 22 трав. 2009 р. – Х., 2009. – С. 82–88.

5. Хромцов О. М. Психічне насильство у кримінальному праві: поняття та ознаки / О. М. Хромцов // Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – 2006. – Вип. 34. – С. 130–134.

6. Психология : словарь / под ред.: А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

7. Краткий психологический словарь / сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред.: А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.

8. Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу : наказ М-ва охорони здоров'я України від 15 квіт. 2008 р. № 199 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 50. – Ст. 1644.

9. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6 // Юрид. вісн. України. – 1995. – № 18. – С. 5–9.

10. Деструктивные психотехники : пер. с англ. / под ред. И. Митрофановой. – СПб. : Экслибрис, 2002. – 224 с.

11. Шарапов Р. Д. Преступное насилие / Р. Д. Шарапов. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 496 с.

12. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления / Л. Д. Гаухман. – М. : Юрид. лит., 1974. – 167 с.

13. Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие в уголовном праве / Р. А. Левертова. – Омск : НИиРИО Ом. ВШМ МВД СССР, 1978. – 103 с.

14. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Л. В. Сердюк ; под ред. С. П. Щербы. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 384 с.

15. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листоп. 2001 р. № 2789-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 51. – Ст. 2258.

16. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс] : Проект Закону України №5294 від 20 жовт. 2016 р. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306. – Заголовок з екрана.

Транслітерація переліку літератури

1. Spivachuk, V. L. (2005). Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin ta dopovnen do Zakonu Ukrainy «Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii» [The explanatory note to the draft Law of Ukraine «On amendments and additions to the Law of Ukraine» On Freedom of Conscience and Religious Organizations». w1.c1.rada.gov.ua. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=26000 [in Ukrainian].

2. Konventsiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy: vidkryta dlia pidpysu v Stambuli (Turechchyna) (2011). [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence: Opened for signature in Istanbul (Turkey)]. Kyiv: K. I. S. rm.coe.int. Retrieved from <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e> [in Ukrainian].

3. Kuevas, Kh.T., Khrystova, H., & Khavroniuk, M. (2015). Zapobihannia ta borotba z nasyilstvom shchodo zhinok ta domashnim nasyilstvom v Ukraini. Vidpovidnist okremykh zakoniv Ukrainy vymoham Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy: analitychnyi zvit [Preventing and combating violence against women and domestic violence in Ukraine, compliance of selected ukrainian laws with the Council of Europe convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Analytical report]. pravo.org.ua. Retrieved from http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Legislative_Assessment_Report_UA.pdf [in Ukrainian].

4. Prykhodko, I. I. (2009). Psykholohichna bezpeka osobovoho skladu syl okhorony pravoporiadku yak nevidiemna skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Psychological security forces personnel of law enforcement as an integral part of national security of Ukraine]. Pravo i natsionalna bezpeka: aktualni problemy teorii ta praktyky: Materialy nauково-praktychnoi konferentsii – Law and national security: issues of theory and practice: Proceedings of the Conference. Kharkiv, pp. 82–88. [in Ukrainian].

5. Khromtsov, O. M. (2006). Psykhichne nasyilstvo u kryminalnomu pravi: poniattia ta oznaky [Mental violence in criminal law: the concept and characters].

Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. Issue 34, pp. 130–134 [in Ukrainian].

6. Petrovskiy, A. V., & Yaroshevskiy, M. H. (Eds.). (1990). *Psykholohiya: slovar* [Psychology: Dictionary]. (2nd ed.). Moscow: Politizdat [in Russian].

7. Karpenko, L. A. (1985). *Kratkyi psykholohycheskyi slovar* [Short psychological dictionary]. A. V. Petrovskiy, M. H. Yaroshevskiy (Ed.). Moscow: Politizdat [in Russian].

8. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia metodiv psykholohichnoho i psykhoterapevtychnoho vplyvu: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 15.04.2008 r. № 199 [On approval of the application of psychological and psychotherapeutic influence: order Ministry of Health of Ukraine of 15.04.2008 № 199]. (2008). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 50 [in Ukrainian].

9. *Pravyla sudovo-medychnoho vyznachennia stupenia tiazhkosti tilesnykh ushkodzen*: nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 17.01.1995 r. № 6 [Rules forensic determination of the severity of injuries: order Ministry of Health of Ukraine of 17.01.1995. № 6]. (1995). *Yurydychnyi visnyk Ukrainy – Legal Gazette of Ukraine*, 18 [in Ukrainian].

10. Mitrofanova, I. (Ed.). (2002). *Destruktyvnye psihotehniki* [Destructive psychotechnics]. Saint Petersburg: Exlibris [in Russian].

11. Sharapov, R. D. (2009). *Prestupnoe nasilie* [Criminal violence]. Moscow: Jurlitinform [in Russian].

12. Gauhman, L. D. (1974). *Nasilie kak sredstvo sovershenija prestuplenija* [Violence as a means of committing a crime]. Moscow: Juridicheskaja literature [in Russian].

13. Levertova, R. A. (1978). *Otvetstvennost' za psihicheskoe nasilie v ugovnom prave* [Responsibility for the mental violence in criminal law]. Omsk: NIiRIO Om. VShM MVD SSSR [in Russian].

14. Serdjuk, L. V. (2002). *Nasilie: kriminologicheskoe i ugovno-pravovoe issledovanie* [Violence: criminological and criminal law research]. S. P. Shherba (Ed.). Moscow: Jurlitinform [in Russian].

15. Pro poperedzhennia nasylstva v simi: zakon Ukrainy vid 15.11.2001 r. № 2789-III [On prevention of domestic violence: the law of Ukraine of 15.11.2001 № 2789-III]. (2001). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 51 [in Ukrainian].

16. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia ta protidiyu domashnomu nasylstvu» № 5294 (20.11.2016). [On the prevention and counteraction of domestic violence]. w1.c1.rada.gov.ua Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306 [in Ukrainian].

Байда А. О. Проблеми кримінальної відповідальності за домашнє насильство

У статті розглядаються питання кримінальної відповідальності за незаконний психологічний вплив. Наведено поняття та ознаки незаконного психологічного впливу. Установлено співвідношення між поняттями «психічне насильство», «психологічне насильство» та «незаконний психологічний вплив». Наведено аналіз пропозиції щодо доповнення чинного КК окремою нормою «домашнє насильство» як формою злочинної поведінки, що включає незаконний психологічний вплив.

Установлено, що незаконний психологічний вплив – це протиправне втручання у психічні процеси індивіда, що призводить до пригнічення його емоційно-вольових процесів з метою створення у нього стану психіки, необхідного для формування поведінки, потрібної винному. Незаконний психологічний вплив є формою психічного насильства, яка через специфіку застосовуваних методів та прийомів їх систематичного характеру та наслідків потребує самостійної кримінально-правової оцінки. Чинне кримінальне законодавство не містить спеціальної норми, що передбачала б відповідальність за такий вид психічного насильства. Разом із тим така норма є необхідною умовою всебічного захисту життя й особливо здоров'я громадян.

Ключові слова: насильство, психічне насильство, психологічне насильство, незаконний психологічний вплив, домашнє (сімейне) насильство.

Байда А. А. Проблемы уголовной ответственности за домашнее насилие

В статье рассматриваются вопросы уголовной ответственности за незаконное психологическое влияние. Раскрываются понятие и признаки незаконного психологического воздействия. Установлено соотношение между понятиями «психическое насилие», «психологическое насилие» и «незаконное психологическое воздействие». Приводятся основания для дополнения действующего уголовного законодательства отдельной нормой «домашнее насилие» как формой преступного поведения, включающей незаконное психологическое воздействие.

Установлено, что незаконное психологическое воздействие – это противоправное вмешательство в психические процессы индивида, которое приводит к подавлению его эмоционально-волевых процессов с целью создания у потерпевшего состояния психики, необходимого для формирования поведения, требуемого виновному. Незаконное психологическое воздействие является формой психического насилия, которая в силу специфики применяемых методов и приемов, а также их систематического характера и тяжести последствий требует самостоятельной уголовно-правовой оценки. Действующее уголовное законодательство не содержит специальной нормы, предусматривающей ответственности за такой вид психического насилия. Вместе с тем такая норма является необходимой условием всесторонней защиты жизни и здоровья граждан.

Ключевые слова: насилие, психическое насилие, психологическое насилие, незаконное психологическое воздействие, домашнее (семейное) насилие.

Baida A. O. Problems of Criminal Responsibility For Domestic Violence

The questions of criminal responsibility are in-process examined for illegal psychological influence. A concept and signs of illegal psychological influence are specified. A betweenness is set by concepts «psychical violence», «psychological violence» and «illegal psychological influence». Specified foundation for addition of current criminal legislation a separate norm «Family violence».

Established that the psychological impact it illegal – illegal interference with the individual's mental processes, leading to inhibition of its emotional – volitional processes to create in his state of mind required for the formation of behavior desired guilty person. Illegal psychological impact is a form of psychological violence that due to the nature of the methods and techniques of systematic effects and requires independent criminal – legal evaluation. The current criminal law does not contain specific rules, which would include responsibility for this type of psychological violence. At the same time such a rule is a prerequisite for the full protection of human life and especially the health of citizens.

Key words: *violence, psychical violence, psychological violence, illegal psychological influence, family violence.*